
Vík í Mýrdal: verndarsvæði í byggð innan vesturhluta gamla Víkurkaupstaðar

Ragnheiður Gló Gylfadóttir

FS703-18241

Fornleifastofnun Íslands

2018

*Forsíðumyndin er tekin úr lofti. Á myndinni eru hús vestarlega innan skráningarsvæðisins.
Mynd: Ragnheiður Gló Gylfadóttir.*

© 2018

Fornleifastofnun Íslands

Bárugötu 3

101 Reykjavík

Sími: 551 1033

Netfang: fsi@instarch.is

Heimasíða: www.fornleif.is

Samantekt

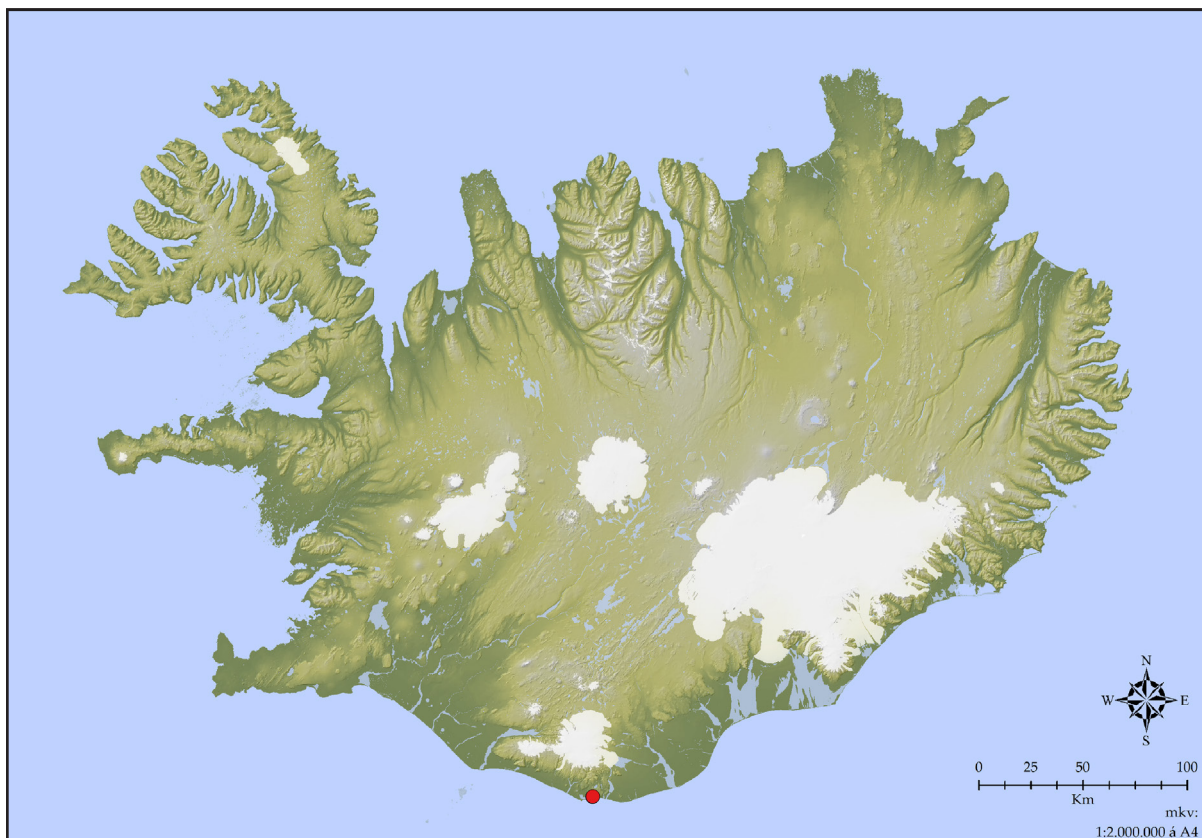
Í þessari skýrslu eru birtar niðurstöður fornleifaskráningar á fyrirhuguðu verndarsvæði í byggð innan Víkur í Mýrdal. Skráningin var gerð að beiðni Landmótunar og sveitastjórnar Mýrdalshrepps en unnið er að tillögu um verndarsvæði í byggð innan gamla Víkurkaupstaðs. Fornleifaskráningin var unnin líkt og um deiliskráningu væri að ræða, og verður hún á meðal þeirra gagna sem lögð verða til grundvallar að greinargerð um verndarsvæðið. Í greinargerðinni verður að finna ítarlegri umfjöllun um byggðina, út frá þeim gögnum sem safnað var um hús og minjar á svæðinu. Við fornleifaskráningu voru skráðar 57 minjar. Af þeim voru 27 hús (alls 31 hús, nokkur þeirra eru parhús) sem ítarlegar er fjallað um í húsakönnun en skráðar voru 30 minjar af öðrum toga á svæðinu, m.a. kálgarðar, leiðir og garðlög.

Innihald

1.	Inngangur	7
2.	Saga fornleifaskráningar og löggjöf	9
3.	Aðferðir við fornleifaskráningu	11
4.	Fornleifaskrá	13
	SF-205 Vík	13
5.	Niðurstöður	31
	Minjar tengdar landbúnaði	32
	Minjar tengdar Víkurkaupstað	32
	Minjar um sjósókn	33
	Minjar tengdar verslunarstarfsemi	33
	Heimildir	35
	Viðauki I: Hnitaskrá í ISN93	37
	Viðauki II: Minjakort	38

1. Inngangur

Á haustmánuðum 2016 veitti Minjastofnun Íslands Mýrdalshrepp styrk til að vinna tillögu að verndaráætlun í byggð fyrir vesturhluta Víkurkauptúns. Lög nr. 87 um verndarsvæði í byggð voru samþykkt á Alþingi þann 13. júlí 2015. Þar er verndarsvæði skilgreint svohljóðandi: „Afmörkuð byggð með varðveislugildi sem nýtur verndar samkvæmt ákvörðun ráðherra á grundvelli laga þessara.“¹ Meðal þeirra gagna sem leggja skal til grundvallar að greinargerð um mat á varðveislugildi er ítarleg fornleifaskráning. Mýrdalshreppur fékk Landmótun til að hafa umsjón með vinnu vegna verndarsvæðis og óskuðu þau eftir því að Fornleifastofnun Íslands ses. tæki að sér fornleifaskráningu á svæðinu. Ragnheiður Gló Gylfadóttir, fornleifafræðingur, sá um verkið fyrir hönd Fornleifastofnunar. Hún sá að auki um kortagerð, úrvinnslu og ritun þessarar skýrslu. Skráningin fór fram um miðjan júní 2018. Þá var rætt við staðkunnuga, gengið skipulega um allt úttektarsvæðið í leit að fornleifum, minjar mældar upp og þær ljósmyndaðar. Stefnt er að því að fornleifaskráin verði hluti af stærri skýrslu/greinargerð um fyrirhugað verndarsvæði.

Skráningarsvæðið er sýnt með rauðum punkti. Kortagrunnur: Gísli Pálsson.

1 <http://www.althingi.is/altext/144/s/1605.html>

Vík í Mýrdal er syðsti þéttbýlisstaður á Íslandi og líklega eina sjárvarþorpið hérlandis sem ekki hefur höfn. Þrátt fyrir það má rekja upphaf þéttbýlismyndunar á Víkursandi til sjósóknar og verslunar í landi jarðanna Norður- og Suður-Víkur.² Upphafið má rekja aftur til loka 19. aldar þegar verslun hófst á vegum Víkurbænda, á Víkursandi. Þegar verslunartilraunir þeirra höfðu heppnast vel í nokkur ár, litu fleiri til Víkur sem ákjósanlegs verslunarstaðar og skömmu fyrir aldamótin 1900 voru fyrstu verslunarhúsin risin. Í kjölfarið fluttu fyrstu íbúarnir í þorpið og flest húsin innan fyrirhugaðs verndarsvæðis eru reist á árunum 1900-1910.³ Afmörkun verndarsvæðisins markast af Víkurbraut 16 í austri og nær til allra húsa norðan Víkurbrautar að húsi 34 til vesturs. Að auki eru hús 21, 11, 11a, 17 og 19 sunnan við Víkurbraut innan fyrirhugaðs verndarsvæðis. Í allt er verndarsvæðið um 2 ha stórt, rúmum 500 m suðvestan við Víkurbæina undir svokölluðum Bökkum.

Umrætt svæði og húsin þar hafa vakið áhuga áður eins og gefur að skilja. Árin 1999-2002 var gerð húsakönnun í Víkurkaupstað á uppistandandi húsum sem byggð voru fyrir 1950 og árið 2004 fór fram aðalskráning á fornleifum innan þéttbýlisins í Vík.⁴ Árið 2011 var gerð svæðisskráning (heimildaskráning) fyrir Mýrdalshrepp af Fornleifastofnun Íslands⁵ og voru þessar þrjár skýrslur nýttar við þessa skráningu.

Skýrsla þessi er byggð upp þannig að á eftir inngangi er að finna stuttan yfirlitskafla um fornleifaskráningu og löggjöf hér á landi. Í kjölfar hans fylgir kafla þar sem skráningarkerfi Fornleifastofnunar er útskýrt (kafla 3). Í fjórða kafla er að finna sjálfa skráninguna sem skreytt er teikningum og ljósmyndum og í fimmta og síðasta kaflanum eru teknar saman helstu niðurstöður skráningarinnar. Allra aftast er að finna heimildaskrá og kort sem sýna staðsetningu minja á skráningarsvæðinu.

2 <http://www.vik.is/Sagan/saga.htm>

3 Eiríkur E. Sverrison, bls. 10

4 Arinbjörn Vilhjálmsson, 1999-202; Katrín Gunnarsdóttir, 2004.

5 Oddgeir Isaksen, 2011.

2. Saga fornleifaskráningar og löggjöf

Hátt á aðra öld er liðið síðan skráning fornleifa hófst á Íslandi en þó er enn langt í land að til sé heildstæð skrá um fornleifar á Íslandi. Á síðustu áratugum 19. aldar voru margir minjastaðir kannaðir á vegum Hins íslenska fornleifafélags, einkum staðir sem á einn eða annan hátt tengdust fornsögum og sögu þjóðveldisins. Eftir aldamótin 1900 dró úr fornleifakönnun á vegum félagsins og var þráðurinn ekki tekinn upp að nýju fyrr en um og eftir 1980.

Skoðanir manna á því hvað teljast fornleifar hafa breyst mikið á þessum tíma. Byggingar sem voru hversdagslegar fyrir hundrað árum eru nú orðnar minjar um horfna lífshætti. Skilningur hefur vaknað á nauðsyn þess að skrá upplýsingar um slíkar minjar og vernda þær fáu sem eftir eru fyrir komandi kynslóðir. Nauðsynlegra upplýsinga um gerð og ástand fornleifa er aðeins hægt að afla með vettvangsathugun, og við það er venjulega átt með hugtakinu fornleifaskráning (ýmist aðal- eða deiliskráning). Til þess að vettvangsathugun komi að fullu gagni verður þó fyrst að taka saman ýmsar upplýsingar, bæði skriflegar og munnlegar, sem vísa á minjastaði og geta gefið vísbendingar um hlutverk mannvirkjaleifanna (svæðisskráning).

Á undanförunum árum hafa verið gerðar breytingar á löggjöf um verndun fornleifa og hefur eftirlit með framkvæmd laganna verið aukið. Samkvæmt 3. grein laga um menningarminjar (nr. 80, 2012), eru allar fornleifar á Íslandi friðhelgar: „Fornleifum, [...] jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað [...]“. Er þessi fornleifakönnun í anda markmiða sem sett hafa verið með þessari löggjöf. Mat á áhrifum framkvæmda á fornleifar gerir kröfur um fjölþætta athugun á heimildum og vettvangsrannsókn, enda er skilgreining á fornleifum í þjóðminjalögum víðtæk. Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem:

- a. búsetulandslag, skráðgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bænhúsa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum,
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri,
- c. tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarminjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita,
- d. vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra,
- e. virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum,

- f. þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð,
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum,
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið,
- i. skipsflök eða hlutar þeirra.

Minjar 100 ára og eldri teljast til fornleifa, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar.

Það er skýrt af þessari skilgreiningu að fornleifar eru ekki aðeins öll mannvirki heldur einnig staðir sem á einn eða annan hátt tengjast menningu og atvinnuvegum, hvort heldur sem er vöð eða álagablettir. Þessari skilgreiningu er fylgt við hefðbundna fornleifaskráningu.

Ef mannvistarleifar sem falla undir ofangreinda skilgreiningu finnast á fyrirhuguðu framkvæmdasvæði, þá þarf að leita heimildar til að hreyfa við þeim. Í 24. gr. laga um menningarminjar segir m.a.: „Finnist fornminjar sem áður voru ókunnar, t.d. undir yfirborði jarðar, sjávar, vatns eða í jökli, skal skýra Minjastofnun Íslands frá fundinum svo fljótt sem unnt er. Sama skylda hvílir á landeiganda og ábúanda er þeir fá vitneskju um fundinn. Ef fornminjar sem áður voru ókunnar finnast við framkvæmd verks skal sá sem fyrir því stendur stöðva framkvæmd án tafar. Skal Minjastofnun Íslands láta framkvæma vettvangskönnun umsvifalaust svo skera megi úr um eðli og umfang fundarins. Stofnuninni er skylt að ákveða svo fljótt sem auðið er hvort verki megi fram halda og með hvaða skilmálum. Óheimilt er að halda framkvæmdum áfram nema með skriflegu leyfi Minjastofnunar Íslands.“ Komi til björgunargraftar vegna framkvæmda, ber framkvæmdaaðili þann kostnað sem af því hlýst.

Við deiliskráningu sem gerð er í tengslum við deiliskipulög koma oft áður óþekktar minjar í ljós. Að auki geta minjar sem sjást ekki eða illa á yfirborði komið í ljóst við framkvæmdir. Fornleifar eru þess eðlis að seint verður skorið úr með fullri vissu að við tiltekna framkvæmd sé engin hætt á að áður óþekktar minjar finnast við jarðrask. Ef slíkar minjar koma í ljós, eða ef nauðsynlegt er talið að spilla fornleifum eða hylja þær, þarf að leita heimildar Minjastofnunar Íslands.

3. Aðferðir við fornleifaskráningu

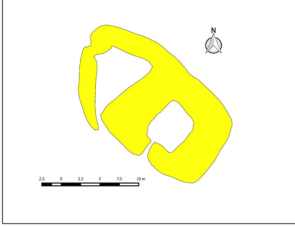
Í skráningarkerfi Fornleifastofnunar hefur hver sýsla skammstafað heiti (ÁR, SP o.s.frv.) og hver jörð hefur þriggja stafa númer. Miðað er við jarðaskiptingu eins og hún kemur fyrir í Jarðatali Johnsens frá 1847 og byggir tölusetning jarðanna á því. Skipting jarða um miðja 19. öld ræður ekki aðeins númerum í skránni heldur er miðað við hana þegar ákvarðað er hvaða jörð ákveðnir minjastaðir tilheyra. Hverjum minjastað er gefin kennitala sem er þriggja stafa númer sem hengt er við sýslutákn og jarðarnúmer (dæmi: ÁR-409:001). Fornleifaskrá hvernar jarðar hefst á stuttu yfirliti yfir skiptingu jarðarinnar, eignarhald hennar og matsverð, og einnig er gefin stutt lýsing á náttúrufari og búskaparaðstæðum og sléttun túna. Þar á eftir kemur listi yfir allar þær fornleifar sem fundust innan hvernar jarðar.

Í skránni fær hver minjastaður eina efnisgrein og er framsetning upplýsinganna stöðluð. Í fyrstu línu hvernar greinar eru grunnupplýsingar. Á eftir auðkennisnúmeri kemur sérheiti ef eitthvert er og síðan tegund. Með tegundarflokkun er leitast við að skilgreina hvers eðlis minjastaðurinn er, þ.e. hvort um er að ræða mannvirki af einhverju tagi sem enn sést, og þá hvers kyns (t.d. tóft, garðlag eða varða), mannvirki sem vitað er um en er horfið (heimild, örnefni) eða fornleif sem ekki hefur verið mannvirki (álagablettur, sögustaður eða vað). Allir fornleifastaðir eru greindir til tegundar en hlutverk þeirra er ekki alltaf hægt að ákvaða. Á eftir hlutverki kemur hnattstaða minjastaðarins í landshnitakerfi (ISN93). Mæling hnattstöðu er gerð með GPS staðsetningartækjum af gerðinni Trimble Geoexplorer 6000 og er annars vegar

Númer jarðar í Jarðatali Johnsens	Númer fornleifar á tiltekinni jörð	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Hnattstaða í landshnitakerfi ISN93
SF-175:009	Sveinshlaða	tóft	hlaða		E: 528751 N: 352323

Sveinshlaða 009, horft til norðurs

Ljósmynd af minjastað og uppstilling/teikning

Á túnakorti frá 1920 og bæjarteikningu danskra mælingamanna frá 1904 er sýnt útihús í túnjaðri um 210 m norðan við eldra bæjarstæði 001 og 80 m norðvestan við yngra bæjarstæði 003. Á þeim stað er stæðileg hlöðutóft sem nefnist Sveinshlaða og samtengt eða eldra mannvirki norðvestan við hana. Sveinshlaða er 16 m suðvestan við miðlinu Skaftártúnguvegar (208) þar sem fyrirhugaðar eru framkvæmdir og telst því í stórhættu vegna vegagerðar. Tóftin er í túnjaðri fast suðvestan við Skaftártúnguveg (208). Túnið er í allmiklum halla til suðvesturs. Heildarstærð tóftarinnar er 23x14 m og snýr hún norðvestur-suðaustur. Í suðausturhluta hennar er Sveinshlaða sem er 15x13 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er 5x6 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Hlaðan er niðurgráfin um 1 m og eru veggir hennar um 2 m á hæð innanmáls. Norðvestan við hlaðuna er annað hölf eða annað mannvirki og er það torflaðið. Það er þríhyrningslaga og er 9x6 m að innanmáli, mjókkar til norðvesturs. Op virðist vera inn í það í suðurhorni. Veggir þess eru 0,3-0,4 m á hæð og 2-2,5 m á breidd en veggir hlöðunnar eru 4-5 m á breidd. Hölfir virðast vera samtengd en hlaðan er mun yngri að sjá en hölfir norðvestan við hana. Nokkur hölmýndun er undir norðvesturhluta tóftarinnar og ljóst að mannvirki hafa verið á þessum stað í langan tíma.

Hættumat: stórhætta, vegna vegagerðar

Heimildir: Túnakort 1920

Heimild sem vísað er í, nánari færsla í heimildaskrá

Þetta sem stöðjar að fornleif

Dæmi um skráningu á minjastað í skýrslu Fornleifastofnunar Íslands.

mældur punktur með kennitölu í miðju hvers minjastaðar og hins vegar mæld upp mörk allra merkjanlegra minja. Samkvæmt lögum hafa allar fornleifar 15 m friðhelgað svæði frá ystu mörkum minjastaðarins. Þar sem getur um „heimild um...“ t.d. útihús, þá er átt við að eingöngu eru til heimildir um staðinn, en minjar hafa ekki fundist á vettvangi við skrásetningu. Þótt engar minjar hafi fundist, er engu að síðu tekin hnattstaða staðarins ef unnt hefur verið að ákvaða hann á grundvelli fyrir liggjandi upplýsinga með um 50 m fráviki.

Í annarri línu hefst lýsing minjastaðar oftast á tilvitnun í fyrirbyggjandi heimildir en síðan er staðsetningu hans lýst. Þar á eftir kemur oft lýsing á aðstæðum og síðast lýsing á mannvirkinu sjálfu ásamt öðrum upplýsingum sem við eiga. Í næstsíðustu línu er lagt mat á þá hættu sem minjastaðurinn kann að vera í. Hættustig eru eftirfarandi: 1) engin hættu, 2) hættu og 3) stórhættu. Þeir minjastaðir sem eru fjarri byggð og öllu því umróti sem hugsanlega gæti skemmt þá teljast ekki í hættu. Minjar á eða við svæði þar sem framkvæmdir eiga sér stað teljast í hættu ef hugsanlegt er talið að þeim verði rótað. Í stórhættu teljast minjastaðir þar sem miklar líkur teljast á að stöðum kunni að verða raskað vegna áætlaðs eða fyrirsjáanlegs umróts. Í þessari skýrslu teljast hús sem fjallað er um í Húsakönnun ekki í hættu né þeir staðir sem eru týndir eða búið að rífa niður. Aðrir minjastaðir teljast í hættu í skýrslunni. Þá er í síðustu línu getið heimilda ef einhverjar eru, oft með skammstöfunum, en úr þeim er leyst í heimildaskrá aftast í skýrslunni.

Í skýrslunni eru aðeins birtar upplýsingar um þær minjar sem eru innan úttektarsvæðis. Það skýrir þá staðreynd að númeraröðin er slitrótt enda upplýsingar ekki birtar um minjar sem eru utan skráningarsvæðisins.

4. Fornleifaskrá:

SF-205 Vík

24 hdr. 1847. Þykkvabæjarklaustureign.

1340: Víkur er fyrst getið í máldaga Mariúrkirkju á Reyni, frá 1340, settum af Jóni biskupi Indriðasyni. (Íslenskt fornbréfasafn II, bls. 742) Kemur hún einnig fyrir í máldögum Þykkvabæjarklausturs frá 1340 og 1523 (Íslenskt fornbréfasafn II, 738; IX, 190).

„1769 er landskuldin gjörð 3 h 20. al. á Vík.” (Jarðatal J. Johnsens, 13). “Fyrir austan Reynisfjall í framanverðri Víkinni fyrir austan Víkurá, stendur Vík í tveimur bæjum, nl. Syðri- og Nyrðri-Vík, með líku viki og lækjargili á milli bæja. Þykkvabæjarkl(austurs)jörð, 24 hndr.” (Skaftafellssýsla. Sýslu og sóknalýsingar, 242).

“1806 skiptir Vík (jafnt) í Efri-Vík og Syðri-Vík; en hinar eldri jarðabækur telja Efri- og Syðri-Vík, sem eina jörð, og sömuleiðis sýslumaður og prestur.

“Suðurvík er önnur tveggja Víkurjarða, sem áður voru nefndar Efri-Vík og Syðri-Vík ... Suður-Vík

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903 sést kaupstaðurinn suðvestan við bæina, á Víkursandi.

varð höfuðból á síðari hluta 19. aldar er Jón Jónsson, umboðsmaður settist þar að. Ýmsir nafnkunnir menn hafa setið þar og má nefna Svein Pálsson lækni (1809-1840), Lýð Guðmundsson sýslumann (1802-1809) og séra Magnús Hákonarson prest (1856-1868). Víkurjarðir tilheyrðu svokölluðum Þykkvabæjarklaustursjörðum en árið 1886 keyptu þáverandi ábúendur jarðirnar. ... Frá 1971 hefur ekki verið rekinn búskapur í Suður-Vík. Víkurþorp teygir nú byggð sína æ lengra upp á túnið en Hvammshreppur keypti jörðina ásamt húsum 1973. Að öðru leyti er jörðin nýtt af ýmsum bændum á Hvammshreppi og Víkurbúum. Íbúðarhúsið er notað að hluta sem elliheimili og dagheimili fyrir börn. Útihús leigð þorpsbúum [...] Ábúendur: Halldór Jónsson og Matthildur Ólafsdóttir 1891-1926. Jón Halldórsson í félagsbúi með Ólafi Halldórssyni og Ágústu Vigfúsdóttur 1926-1934. Síðan bjó Jón í félagsbúi með Ágústu Vigfúsdóttur 1934-1937 en eftir það einn til dánardægurs 31.12.1964. Síðustu ábúendur voru Karl J. Gunnarsson, f. 22.12.1926 í Vestmannaeyjum, og Oddný G. Þórðardóttir, f. 15.8.1929 á Akureyri... Norður-Vík er önnur Víkurjörðin ... Víkurjarðir, einkum þó Norður-Vík, voru fyrr á tímum taldar vildarjarðir og sýslumenn sátu þar um nokkurt skeið. Má þar nefna Jón Guðmundsson (1802-1820) en hann hugðist gera Jörundi hundadagakonungi fyrirsát við Jökulsá ef hann freistaði þess að koma austur þangað og Lýð Guðmundsson (1756-1802) en hann bjó síðan um nokkur ár í Suður-Vík eftir að hann lét af embætti. Síðasti bóndi á jörðinni var Jón Þorsteinsson sýsluskrifari. Hann dvaldi þar fram á elliár en hafði löngu fyrr hætt búskap og hafa ýmsir rekið búskap í Norður-Vík en nú síðasta áratug [ritað 1985] eða svo hafa þeir Einar Oddsson sýslumaður og Guðjón Þorsteinsson nýtt jörðina... Núverandi eigandi jarðarinnar er Hvammshreppur og átti hann húsin líka en nýlega var íbúðarhúsið selt Viggó R. Einarssyni... Ábúendur: Þorsteinn Jónsson og Ragnhildur Gunnlaugsdóttir 1891-1916. Ragnhildur Gunnlaugsdóttir 1916-1918. Jón Þorsteinsson, f. 17.12.1887 í Norður-Vík, og Arnbjörg Ásbjörnsdóttir, f. 14.12.1887 í Melhúsum á Akranesi, 1918-1970.” (Sunnlenskar byggðir VI, 396-399). “[Vík:] Er það bæði sæmileg heyskapar og hagajörð, en hættusöm á vetrum fyrir útifénað. Þar fylgja rekar og fýlatekja talsverð.» (Skaftafellssýsla. Sýslu og sóknalýsingar, 243). Vík er í dal, sem myndast milli Arnarstakksheiðar að austan og Reynisfjalls að vestan. Bæirnir voru tveir, Suður-Vík og Norður-Vík, sem stóðu sitt hvorum megin við Víkurlæk, er rennur í Víkurá. Bæirnir standa á hæðum upp frá sjónum, en þorpið, sem hér hefur myndast, eða aðallega niðri á láglendinu og uppi á hæðarbrúnum, beggja vegna árinna, þó mest vestan hennar.” (Örnefnaskrá Víkur I, 1). “[Suður-Vík:] Dálitill gilskorningur gengur til austurs milli bæjanna og mun í daglegu tali hafa verið nefnt Bæjargil en er ofar dregur kallast það Myllugil. Nokkru fyrir norðan Suður-Víkurbæinn beygir gilið til suðurs og stendur bærin þar á allhárri, snarbrattri brekkubrún. Þar vestur af liggur Syngjandinn á milli lækjarins og Víkurár en á honum var á fyrri öldum hálfkirkja í Vík og sér þar enn móta fyrir rústum hennar. Tún Suður-Víkur eru í hlíðarbrekku suðaustur af bænum og sléttlendi þar fyrir ofan norður af skerinu sem Víkurkirkja stendur nú á. Einnig á jörðin túnspildu nokkru norðar, svokölluð Gerði. Heimatúnið er stórt og gott en sums staðar nokkuð bratt. Á síðari árum hafa verið ræktað tún niðri á sandi austan þorpsins í Vík. Útslægjur voru lélegar á Víkurjörðum fyrir utan svonefndan Víkurteig vestur á Hvammsárbökkum í Mið-Mýrdal. Talið er að Víkurteigur sé ítök í Fossjörðum og hafi verið látinn í skiptum fyrir kúabeit í annað mál eftir 18. viku sumars í Skeifnadal í Víkurlandi. Engin skrifleg heimild mun þó finnast fyrir þessum skiptum. Haglendi Víkurjarða er mikið og gott en æði fjöllótt og mikið um hamra og hengiflug. Sauðfé sækir þangað mjög og verða oft nokkur vanhöld af því og efiðleikar að ná fé úr hömrum. Hlunnindi eru rekasæl fjara og mikil fuglatekja, bæði fyll og lundi. Enn er lundinn veiddur en fyll aðeins að litlu leyti. Útræði var allmikið í Vík fram á þessa öld ... [Norður-Vík:] Bærin stendur norðan Bæjargils, dálítið norðar en Suður-Vík. Aðaltún Norður-Víkur er brekkan norður og vestur af bænum. Það er allstórt en erfitt til nytja vegna bratta. Þá er tún í Húsadal og nýlega ræktað tún á sandinum austan þorpsins í Vík ... Haglendi er og hlunnindi er sameiginlegt hjá Víkurjörðum og vísast til þess sem skrifað er um Suður-Vík hvað þetta varðar [sjá að ofan]. Útslægjur voru litlar á Víkurjörðum en þar bjuggu oft stórbændur og áttu þá stundum fleiri jarðir í Mýrdal og sóttu gjarnan einhvern heyskap þangað.” (Sunnlenskar byggðir VI, 396-398).

SF-205:076 *Nausthamar* hús bústaður

A 499376 N 323653

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903 eru tún Norður- og Suður-Víkur sýnd en jafnframt er þar þorpið eins og það var á þeim tíma, við ströndina, suðvestur frá bæjunum. Eitt mannvirkið á teikningunni er húsið Nausthamar (Víkurbraut 20 og 20a) sem byggt var árið 1899, fast norðan við veg 100 sem lá í gegnum austurhluta þorpsins. Nánar er fjallað um húsið í Húsakönnun.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1903

SF-205:077 heimild óþekkt

A 499366 N 323623

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903 eru tún Norður- og Suður-Víkur sýnd en jafnframt er þar þorpið eins og það var á þeim tíma, við ströndina, suðvestur frá bæjunum. Á kortinu eru m.a. sýndar leiðir, vegir og hús „innan“ þorpsins. Hringlaga mannvirki er sýnt sunnan við veg 100 en öll þekking um það er glötuð. Félagshúsið 128 og hús 116 voru að hluta til reist yfir þessu mannvirki og ljóst að það var komið úr notkun árið 1909. Tilgangur þess er óljós, mögulega var þetta fjárrétt eða safnþró.

Malbikuð gata, Víkurbraut er ofan á áætlaðri staðsetningu minjanna auk húsa.

Engin ummerki mannvirkisins sjást á yfirborði.

Hættumat: hættu, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1903

Nausthamar SF-205:076, horft til norðurs.

Símstöðin SF-205:078, horft til norðurs.

SF-205:078 *Símstöðin* hús bústaður

A 499352 N 323642

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903 sem sýnir tún Norður- og Suður-Víkur er jafnframt sýnt þorpið eins og það var á þeim tíma, við ströndina, suðvestur frá bæjunum. Hús er sýnt fast norðan við veg 100 sem lá í gegnum þorpið, um 15 m VSV af Nausthamri 076. Þetta er Símstöðin/ Bindindishúsið, parhús sem var byggt 1900. Húsin eru við Víkurbraut 22 og 22a. Nánar er fjallað um húsin í Húsakönnun.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1903

SF-205:079 *Gamla Gistiheimilið* hús bústaður

A 499338 N 323640

Gamla Gistiheimilið við Víkurbraut 24a er byggt árið 1913, þar sem hús 104 stóð áður. Nánar er fjallað um húsið í Húsakönnun.

Hættumat: engin hættu

SF-205:080 heimild útihús

A 499337 N 323652

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903 sem sýnir tún Norður- og Suður-Víkur er jafnframt sýnt þorpið eins og það var á þeim tíma, við ströndina, suðvestur frá bæjunum. Á teikningunni er útihús sýnt fast norðan við hús 104 og tæpum 5 m austan við útihús 081. Þetta er líklega eitt af útihúsum Einars Hjaltasonar sem sjá má á gömlum ljósmyndum af svæðinu.

Gamla Gistiheimilið SF-205:079, horft til NNA.

Útihúsið var fast sunnan við kálgarð 102, í gróinni brekku. Þarna eru nú bakgarðar Gamla Gistiheimilisins 079 og Bindindishúss 078.

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1903

SF-205:081 heimild útihús

A 499329 N 323646

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903 sem sýnir tún Norður- og Suður-Víkur er jafnframt sýnt þorpið eins og það var á þeim tíma, við ströndina, suðvestur frá bæjunum. Á teikningunni er útihús sýnt fast NNV við hús 104 og rúmum 5 m vestan við útihús 080. Þetta er líklega eitt af útihúsum Einars Hjaltasonar sem sjá má á gömlum ljósmyndum af svæðinu.

Útihúsið var fast sunnan við kálgarð 102, í gróinni brekku. Þarna eru nú bakgarðar Gamla Gistiheimilisins 079 og Bindindishúss 078.

Engin ummerki um útihúsið sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1903

SF-205:082 hús útihús

A 499321 N 323633

Útihús SF-205:082, horft til norðurs.

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903 sem sýnir tún Norður- og Suður-Víkur er jafnframt sýnt þorpið eins og það var á þeim tíma, við ströndina, suðvestur frá bæjunum. Útihús er sýnt um 2 m vestur frá útihúsi 081. Útihúsið er enn varðveitt en mikið breytt. Þar er nú m.a. íbúð og geymsla. Hér er í grunninn um útihús Einars Hjaltasonar að ræða, í Dynskógum 1 kemur fram að hann var með kýr, kindur og hesta. Nánar er fjallað um húsið í Húsakönnun.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1903; Jón Thor Haraldsson, 29

SF-205:083 Sælundur hús bústaður

A 499350 N 323624

Sælundur SF-205:083, horft til ANA.

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903 sem sýnir tún Norður- og Suður-Víkur er jafnframt sýnt þorpið eins og það var á þeim tíma, við ströndina, suðvestur frá bæjunum. Sælundur er byggt sama ár og teikningin er gerð og merkt þar inn. Það er sunnan við veg 100 og kálgarður 103 náði að húsinu til austurs. Húsið er í dag við Víkurbraut 24. Nánar er fjallað um húsið í Húsakönnun.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1903

SF-205:084 Brydepakkhús hús skemma

A 499319 N 323593

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903 sem sýnir tún Norður- og Suður-Víkur er jafnframt sýnt þorpið eins og það var á þeim tíma, við ströndina, suðvestur frá bæjunum. Brydepakkhús er sýnt á teikningunni, austan við Brydebúð 085 og veg 124. Vestara pakkhúsið var reist árið 1892 en

eystra pakkhúsið árið 1895. Ekki er ljóst hversu mikið er eftir af gömlu byggingunum en núverandi hús er byggt 1960. Húsið er við Víkurbraut 26. Nánar er fjallað um húsið í Húsakönnun.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1903

SF-205:085 *Brydebúð* hús verslun

A 499291 N 323575

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903 sem sýnir tún Norður- og Suður-Víkur er jafnframt sýnt þorpið eins og það var á þeim tíma, við ströndina, suðvestur frá bæjunum. Brydebúð er sýnd á teikningunni, fast austan við veg 122. Húsið er upphaflega byggt 1831 í Vestmannaeyjum en flutt til Víkur 1895. Húsið er við Víkurbraut 28 og eina friðlýsta húsið á svæðinu. Brydebúð er nánar lýst í Húsakönnun.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1903

Brydepakkhús SF-205:084, horft til norðurs.

Brydebúð SF-205:085, horft til norðausturs.

SF-205:086 *Sigurðarstaðir* hús bústaður

A 499264 N 323566

Húsið Sigurðarstaðir er byggt árið 1902 en árið 1906 var það flutt á núverandi stað, við Víkurbraut 30. Húsið var áður á svipuðum slóðum og Eyjahólar 088 og Kvíaból 087 en virðist ekki vera merkt á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903. Nánar er fjallað um húsið í Húsakönnun.

Hættumat: engin hættu

SF-205:087 *Kvíaból* hús bústaður

A 499266 N 323554

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903 sem sýnir tún Norður- og Suður-Víkur er jafnframt sýnt þorpið eins og það var á þeim tíma, við ströndina, suðvestur frá bæjunum. Kvíaból er sýnt þar, húsið er byggt árið 1898 og stendur við Víkurbraut 34. Nánar er fjallað um húsið í Húsakönnun.

Hættumat: engin hættu

Sigurðarstaðir SF-205:086, horft til norðurs.

Kvíaból SF-205:087, horft til norðurs.

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1903

SF-205:088 Eyjarhólar Högnabær hús bústaður

A 499255 N 323547

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903 sem sýnir tún Norður- og Suður-Víkur er jafnframt sýnt þorpið eins og það var á þeim tíma, við ströndina, suðvestur frá bæjunum. Eyjarhólar/Högnabær er sýnt á teikningunni. Húsið er byggt 1901 og stendur við Víkurbraut 36. Nánar er fjallað um húsið í Húsakönnun.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1903

Eyjarhólar SF-205:088, horft til austurs.

SF-205:089 heimild útihús

A 499241 N 323529

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903 sem sýnir tún Norður- og Suður-Víkur er jafnframt sýnt þorpið eins og það var á þeim tíma, við ströndina, suðvestur frá bæjunum. Samkvæmt teikningunni var útihús um 20 m VSV frá Eyjarhólum 088 en öll nánari þekking um þetta hús er glötuð. Víkurbraut liggur nú fyrir áætlaðri staðsetningu útihússins, fast norðan við sláturhús 109.

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1903

SF-205:090 Lundur hús bústaður

A 499259 N 323580

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903 sem sýnir tún Norður- og Suður-Víkur er jafnframt sýnt þorpið eins og það var á þeim tíma, við ströndina, suðvestur frá bæjunum. Húsið Lundur er byggt árið 1901 og sýnt á bæjarteikningunni. Það er við Víkurbraut 32a. Nánar er fjallað um húsið í Húsakönnun.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1903

Lundur SF-205:090, horft til ASA.

SF-205:091 heimild útihús

A 499235 N 323554

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903 sem sýnir tún Norður- og Suður-Víkur er jafnframt sýnt þorpið eins og það var á þeim tíma, við ströndina, suðvestur frá bæjunum. Samkvæmt henni var útihús, nánast á sama stað og sláturhús 136 var reist síðar. Það er horfið og má búast við að öll ummerki útihússins séu horfin undir sverði.

Malarborið bílaplan, þar eru m.a. skip og bílar geymd.

Engin ummerki um útihúsið sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1903

SF-205:092 heimild útihús

A 499257 N 323604

Samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903 var útihús um 15 m norðan við Hamar 093, undir klettum í hlíðum Reynisfjalls. Það er horfið en 5 m sunnar er nýlegur kofi, mögulega er hann byggður á sama stað. Þetta þarfnast frekari rannsókna.

Á þessu svæði er nú leikkofi barna sem ekki virðist forn.

Engin ummerki um útihúsið sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1903

SF-205:093 Hamar hús bústaður

A 499260 N 323586

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903 sem sýnir tún Norður- og Suður-Víkur er jafnframt sýnt þorpið eins og það var á þeim tíma, við ströndina, suðvestur frá bæjunum. Þar er hús sýnt rúmum 5 m sunnan við útihús 092 og er það Hamar. Húsið er byggt 1894 og þá nýtt sem sjóbúð. Það er við Víkurbraut 30b. Nánar er fjallað um húsið í Húsakönnun.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1903

Hamar SF-205:093, horft til norðvesturs.

SF-205:094 heimild útihús

A 499206 N 323527

Samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903 var útihús í suðurhluta kálgarðs 099, rúmum 30 m suðvestan við útihús 091. Það er horfið sem og öll þekking um útihúsið.

Á þessu svæði er nú gróid svæði, norðan við bátaskýli 105.

Engin ummerki um útihúsið sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1903

SF-205:095 Halldórsbúð hús verslun

A 499283 N 323509

Á bæjarteikningu frá 1903 sem sýnir tún Norður- og Suður-Víkur er jafnframt sýnt þorpið eins og það var á þeim tíma, við ströndina, suðvestur frá bæjunum. Halldórsbúð er sýnd á teikningunni og var á þessum tíma syðsta húsið á þorpinu. Þetta eru verslunarhús Halldórsverslunar. Húsið er byggt árið 1903 og stendur við Víkurbraut 21. Nánar er fjallað um húsið í Húsakönnun.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1903

Halldórsbúð SF-205:095, horft til norðvesturs.

SF-205:099 hleðsla kálgarður

A 499205 N 323548

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903 er kálgarður sýndur fyrir vestan þorpið, í hlíðum Reynisfjalls. Innan hans voru fjölmargir þverveggir sem skiptu honum í minni einingar og sjást þær á teikningunni. Kálgarðurinn er enn varðveittur og nýttur af íbúum í Vík, nú sem kartöflugarðar. Einungis

Hleðsla SF-205:099, horft til norðausturs.

Veggur SF-205:099, sést hér sem brúnn fláki í brekkunni. Mynd: Loftmyndir ehf.

lítill hluti kálgarðsins lendir innan fyrirhugaðs verndarsvæðis og ljóst að hann hefur tekið miklum breytingum á liðinni öld. Hluti af kálgarðinum er enn varðveittur fyrir vestan Hamar 093.

Fyrir sunnan kálgarðinn er malarplan en til norðurs er brött brekka. Þar er mikill gróður, stakir stórir steinar og klettur efst.

Einn veggur úr kálgarðinum lendir innan fyrirhugaðs verndarsvæðis, líklega er þetta þverveggur. Samkvæmt bæjarteikningunni náði kálgarðurinn lengra til norðurs. Veggurinn er varðveittur í tveimur hlutum, sá vestari er 80 m að lengd, 2,5-3,5 m að breidd og 0,5-2,5 m á hæð. Veggurinn er algróinn og hvergi glittir í greinileg umför. Hluti 2 er norðaustur og sést sem hlaðinn kantur, í brekkunni. Hann er um 11 m að lengd og 0,3 m á hæð. kanturinn er neðan (sunnan) við útihús 112.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1903

SF-205:100 heimild leið

Vegur SF-205:100 lá á þessum slóðum. Horft er til norðausturs.

A 499371 N 323647

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903 sem sýnir tún Norður- og Suður-Víkur er jafnframt sýnt þorpið eins og það var á þeim tíma, við ströndina, suðvestur frá bæjunum. Vegur lá að þorpinu úr austri og var fyrsti vísir af Víkurbraut, sem nú er skammt sunnar. Rúmir 70 m af veginum eru innan fyrirhugaðs verndarsvæðis en hann náði lengra til austurs. Til vesturs endaði hann við Bindindishús 078.

Þar sem vegurinn lá er malbikað flatt svæði. Húsin eru til norðurs en Víkurbraut til suðurs Það er nýtt sem bílaplan og heimkeyrsla að húsunum. Hluti svæðisins er gróið.

Engin ummerki um veginn sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1903

SF-205:102 hleðsla kálgarður

A 499326 N 323658

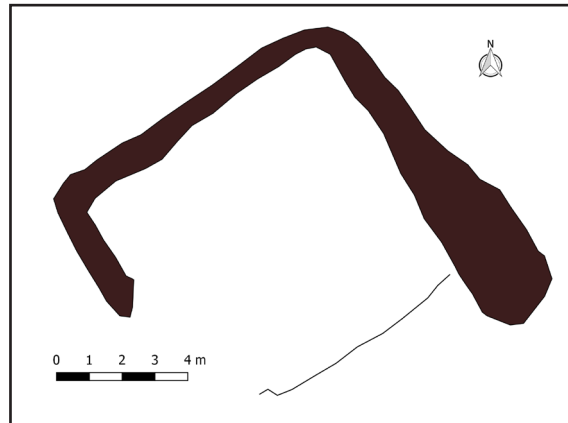
Á bæjarteikningu danskra landmælinganna frá 1903 sem sýnir tún Norður- og Suður-Víkur er jafnframt sýnt þorpið eins og það var á þeim tíma, við ströndina, suðvestur frá bæjunum. Kálgarður er sýndur fast norðan þorpið, í brekkunni. Hluti hans er enn varðveittur, fyrir norðan útihús 080 og 081.

Gróin, brött brekka. Hluti kálgarðsins er nú hluti af bakgördum húsa sem þarna eru til suðurs. Inn á milli eru sléttar grasflatar.

Stór hluti kálgarðsins er horfinn en hann var um 100x20 m að stærð. Gera má ráð fyrir að hann hafi tekið miklum breytingum á liðinni öld enda er svæðið enn í notkun. Kálgarðinum var skipt í 5 hluta, einn slíkur sést enn. Kálgarðurinn er 12x10 m að stærð og afmarkast af gróinni hleðslu til allra átta nema

Kálgarður SF-205:102, horft til suðurs.

Uppmæling af kálgarði SF-205:102.

suðurs. Hleðslan er 0,2 m á hæð, 0,8 m á breidd og grasivaxin.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1903

SF-205:103 heimild kálgarður

A 499381 N 323638

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903 sem sýnir tún Norður- og Suður-Víkur er jafnframt sýnt þorpið eins og það var á þeim tíma, við ströndina, suðvestur frá bæjunum. Samkvæmt henni var kálgarður fast sunnan við veg 100, suður af húsum 076, 078, 118 og 119. Samkvæmt bæjarteikningunni var kálgarðurinn um 75x12 m að stærð og lá samsíða vegi 100.

Víkurbraut liggur nú yfir stórum hluta kálgarðsins.

Engin ummerki um kálgarðinn sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1903

SF-205:104 heimild bústaður

Í grein Jóns Thor Haraldsonar segir: «Það er haustið 1896, [...] fyrir austan Brydeshúsin [084] var þá í smíðum lítið timburhús, eign fyrsta “innflytjandans” Einars Hjaltasonar [...]. Einar hafði brugðið búi um vorið og sest að með fjölskyldu sinni og vinnufólki í sjóðbúð [sjá 093] þar í grennd, meðan unnið var að smíði íbúðarhússins.” Húsinu og endalokum þess er lýst í grein Eiríks E. Sverrissonar: „Var það timburhús með stofu og eldhúsi niðri en íbúð uppi á lofti. ... Flutti Einar í húsið að lokinni smíði þess og bjó þar samfleytt í seytján ár ... Sama vor, 1913... keypti Eiríkur hús Einars Hjaltasonar og settist þar að. ... Reif hann svo hús það er hann keypti af Einari Hjaltasyni og byggði annað miklu stærra á sama stað [sjá 079].“ Húsið var rífið en var á sama stað og Gamla Gistiheimilið 079.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Jón Thor Haraldsson, 28; Eiríkur E. Sverrisson, 27

SF-205:105 hús naust

A 499206 N 323506

Árið 2004 voru fornleifar í Vík skráðar af Katrínu Gunnarsdóttur. Hún skráði bátaskýlið sem hluta af minjum í Norður-Vík og ástand þess var bágborið á þeim tíma. Í skýrslu hennar segir: „Norður-Vík 163072-205-20. Bátaskýlið er með hlöðnum veggjum sem eru grasivaxnir og með bárujárnsþaki, hurð er fyrir skýlinu en hún er orðin léleg.“ Bátaskýlið er við Víkurbraut 40a og nánar er fjallað um það í Húsakönnun.

Hættumat: engin hætta

Naust SF-205:105, horft til norðurs.

Heimildir: Katrín Gunnarsdóttir, 22-23

SF-205:106 tóft útihús

A 499216 N 323571

Útihús SF-205:106, horft til norðurs.

Tóft er í brekkunni fyrir norðan útihús 091, innan kálgarðs 099. Tóftin er um 3 m norðan við kálgarð 099 og grafin inn í brekkuna. Katrín Gunnarsdóttir skráði útihúsið árið 2004 en birti ekki mynd af því skýrslu sinni né á kortum. Í skýrslunni hennar segir: „Norður-Vík 163072-205-19. Tóftin er í brekku vestan við vestustu hús við Víkurbraut. Tóftin er grjóthlaðin inn í brekkuna, hleðsluhæð er þar allt að 1.30 m, og þar renna veggir saman við landið, hliðarveggir um 1 m á hæð, byggðir út frá brekkunni. Tóftin er alveg opin til suðausturs.“

Fyrir sunnan tóftina veggur úr kálgarði 099 en til norðurs er brött brekka. Þar er mikill gróður, stakir stórir steinar og klettar efst.

Litlu er við lýsingu Katrínar að bæta, útihúsið hefur lítið breyst á síðustu 14 árum. Tóftin er 3,5x2,5 m

að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Til suðvesturs sést hlaðinn veggur, aðrar hliðar afmarkast af hlöðnum kanti. Það má sjá 3-5 umför af gjóti í veggjum og það glittir í bárujárn ofan á norðurvegg.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Katrín Gunnarsdóttir, 22

SF-205:107 Stærra Pakkhús hús skemma

A 499273 N 323521

Stærra Pakkhúsið var byggt árið 1904, við Halldórsbúð 095. Húsið er ekki sýnt á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903, þrátt fyrir að þar komi fram að hús byggð 1904 hafi verið færð þar inn. Pakkhúsið er við Víkurbraut 21a. Nánar er fjallað um Pakkhúsið í Húsakönnun.

Hættumat: engin hætta

SF-205:108 Minna Pakkhús hús skemma

A 499266 N 323534

Húsið var byggt 1907, þá hluti af húsum Halldórsbúðar 095. Pakkhúsið er við Víkurbraut 21a. Nánar er fjallað um húsið í Húsakönnun.

Hættumat: engin hætta

Stærra Pakkhús SF-205:107, horft til vesturs.

Minna Pakkhús SF-205:108, horft til suðurs.

SF-205:109 Sláturhús hús

A 499254 N 323508

Sláturhúsið var byggt 1924 og var hluti af Halldórsverslun 095. Það er við Víkurbraut 21a. Nánar er fjallað um húsið í Húsakönnun.

Hættumat: engin hætta

Sláturhús SF-205:109, horft til norðausturs.

Lækjarmót SF-205:110, horft til NNV.

SF-205:110 *Lækjamót* hús bústaður

A 499275 N 323558

Húsið Lækjamót er byggt árið 1902 og sýnt á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903. Það stendur við Víkurbraut 30c. Nánar er fjallað um húsið í Húsakönnun.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1903

SF-205:111 *Einarsstaðir* hús bústaður

A 499271 N 323586

Húsið Einarsstaðir er byggt árið 1904 og ekki sýnt á bæjarteikningu frá 1903. Á teikningunni kemur fram að hús byggð 1904 hafi verið færð þar inn. Einarsstaðir eru við Víkurbraut 30a, leið 122 liggur að því. Nánar er fjallað um húsið í Húsakönnun.

Hættumat: engin hættu

Einarsstaðir SF-205:111, horft til norðurs.

Útihús AF-205:112, horft til norðurs.

SF-205:112 hús útihús

A 499247 N 323592

Útihús er rúmum 8 m VNV við Hamar 093 og ekki sýnt á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903. Ekki er vitað hvenær húsið var byggt en þó eftir 1903. Útihúsið er enn undir þaki, fast norðan við kálgarð 099. Nánar er fjallað um húsið í Húsakönnun.

Hættumat: engin hættu

SF-205:113 hús bústaður

A 499251 N 323570

Við Víkurbraut 32 er hús reist 1921. Það er „nafnlaust“ og áfast Lundi 090. Nánar er fjallað um húsið í Húsakönnun.

Hættumat: engin hættu

Hús SF-205:113, horft til austurs.

Strönd SF-205:11, horft til NNV.

SF-205:114 Stönd hús bústaður

A 499282 N 323540

Húsið Strönd var byggt árið 1907 en síðan hefur það verið stækkað og breytt. Húsið er leigt út til ferðamanna og vel viðhaldið. Það er við Víkurbraut 19. Nánar er fjallað um húsið í Húsakönnun.

Hættumat: engin hætta

SF-205:115 kantur varnargarður útihús

A 499343 N 323649

Hlaðinn kantur og sambyggð tóft til vesturs eru fast norðan við Bindindishús 078. Samkvæmt eiganda hússins voru gerðir varnargarðar við brekkurætur Reynisfjalls eftir að húsin færðust úr stað vegna þunga. Í grein Eiríks E. Sverrissonar segir m.a.: „... byggðu hús á Víkursandi árið 1900 [...] þegar húsin voru nýlega byggð hljóp grastorfa úr bökkunum fyrir ofan og skekkti þau á grunni sem þó var lagað aftur með nokkurri fyrirhöfn.“ Tóftin er líklega yngri en kanturinn en það þarfnast þó frekari rannsókna. Hér er án efa um leifar útihúss að ræða en fyrstu íbúar Víkur stunduðu einhvern landbúnað sér til framfæris.

Minjarnar eru 1-2 m frá húsinu, innan bakgarðs. Þarna eru sléttar grasflatir, tré og blóm í halla til suðurs, niður brekku.

Í lýsingu þessari fá minjarnar tölustaf til aðgreiningar. Kantur 1 er austar. Hann er 6,3 m á lengd og liggur norðaustur-suðvestur. Hann er 1-1,8 m á hæð og má sjá allt að 6 umför af grjóti. Neðst er búið að hlaða undirstöður blómabeðs sem enn er í notkun. Kantur 2 er fast norðvestar og sýnir útlínur af útihúsi. Kanturinn er L-laga og afmarkar svæði sem er 4x2,5 m og snýr NNV-SSA. Útihúsið var grafið

Varnargarður SF-205:115, horft til VNV.

Kantur SF-205:115 er hvít lína, norðan við húsið. Mynd: Loftmyndir ehf.

inn í brekkuna til norðurs. Kanturinn 2,5-3 m á hæð og 7-10 umför af grjóti sjást þar. Inn á milli glittir í steypu. Kanturinn liggur að húsi 079 og hverfur þar. Útihúsið var opið til SSA.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Eiríkur E. Sverrisson, 36

Útihús SF-205:115, horft til norðvesturs.

Heiði SF-205:116, horft til suðurs.

SF-205:116 Heiði hús verslun

A 499370 N 323617

Húsið Heiði var byggt 1909 sem sölubúð og vörugæmsla Kaupfélags Skaftfellinga. Annað hús var reist við austurenda þess árið 1911. Heiði er við Víkurbraut 11 og 11a. Nánar er fjallað um húsið í Húsakönnun.

Hættumat: engin hætta

SF-205:117 hús útihús

A 499380 N 323662

Við Víkurbraut 18 er hús, byggt 1918. Þetta var upphaflega útihús en því hefur verið breytt og það gert upp. Þarna er nú íbúðarhús. Nánar er fjallað um húsið í Húsakönnun.

Hættumat: engin hætta

Hús SF-205:117, horft til vesturs.

Grenihlíð SF-205:118, horft til norðurs.

SF205:118 Grenihlíð hús bústaður

A 499398 N 323665

Húsið Grenihlíð er byggt árið 1907 og stendur við Víkurbraut 16. Nánari umfjöllun um húsið er í Húsakönnun.

Hættumat: engin hætta

SF-205:119 hús bústaður

A 323670 N 499411

Húsið er byggt árið 1955 við Víkurbraut 16 og gengur ekki undir neinu nafni. Nánar er fjallað um húsið í Húsakönnun.

Hættumat: engin hætta

SF-205:120 heimild samgöngubót

A 499320 N 323573

Samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903 lá járnbraut til suðurs frá Brydepakkhúsi 084 og áfram til sjávar. Í grein Eiríks E. Sverrissonar segir: „Þegar stundir liðu og uppskipun var dýrari

Hús SF-205:119, horft til norðurs.

tóku verslanir þeirra Halldórs [095] og Bryde [085] það ráð að kaupa járnbraut og vagna sem þeim tilheyrðu til vöruflutninga frá sjó og upp til búða. Voru brautir þessar færðar til eftir því hvar var lent með vörurnar í hvert skipti en teknar upp og hlaðið í laupa yfir veturinn. Voru brautirnar fyrst notaðar eftir 1897 og staðfast úr því til 1918. Voru venjulega 4 vangar kræktir saman í röð með tvær og hálfa smálest af vörum og þeim ýttu 8 til 10 menn. Seinustu árin ... voru tveir hestar látnir ganga fyrir vögnunum...". Katrín Gunnarsdóttir skráði járnbrautina árið 2004. Í skýrslu hennar segir: "Rétt fyrir aldamót (1800-1900) lét J.P.T. Brydeverslun leggja járnbrautarteina til að betur gengi að koma vörum í skjól frá sjó, upp að vörugeymslu sinni. Skömmu síðar einnig upp að Verslun Halldórs Jónssonar. Vörur voru fluttar

sjóleiðis til Víkur fram undir 1940, en þá var búið að brúa flest stórfjót á Suðurlandi." Rúmir 50 m af legu járnbrautarinnar eru innan fyrirhugaðs verndarsvæðis. Teinarnir lágu til SSV frá húsi 084, þvert yfir húsið við Víkurbraut 17 og yfir sandinn til sjávar.

Engin ummerki um járnbrautina sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1903; Eiríkur E. Sverrisson, 120; Katrín Gunnarsdóttir, 64

SF-205:121 heimild leið

A 499338 N 323610

Samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903 lá leið til austurs frá Brydepakkhúsi 084 og sameinaðist leið 122, austan Víkurár. Leiðin er innan fyrirhugaðs verndarsvæðis á 30 m löngum kafla en öll ummerki hennar eru horfin.

Þar sem að leiðin lá eru malbikuð bílastæði austan við Brydepakkhús og Víkurbraut fast sunnar.

Engin ummerki leiðarinnar sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikningar danskra landmælingamanna 1903

SF-205:122 heimild leið

A 499282 N 323573

Leið SF-205:122 lá á sama stað og núverandi heimreið að Einarstöðum 111.

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903 sést leið liggja fast vestan við Brydebúð 085, á milli hennar og Sigurðarstaða 086, Lækjamóta 110 og Einarstaða 111. Leiðin, eða gatan endaði við útihús 125. Leiðin lá norður-suður.

Leiðin er horfin en á sama stað er nú malarborin heimreið að Einarstöðum 111.

Engin ummerki um leiðina sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1903

SF-205:123 heimild leið

A 499310 N 323514

Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903 sést leið liggja til austurs frá Halldórsbúð 095. Á teikningunni kemur fram að leiðin liggir áfram til Þykkvabæjar og Skaftártungu. Tæpir 30 m af leiðinni eru innan fyrirhugaðs verndarsvæðis. Austan við Víkurá sameinuðust þessi leið og leið 121.

Þar sem leiðin lá er malarplan og vegur. Mikið rask er á þessu svæði enda innan þéttbýlisins í Vík. Ánni hefur einnig verið veitt austur.

Engin ummerki um leiðina sjást á yfirborði.

Hættumat: hættu, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1903

SF-205:124 heimild varnargarður

A 499324 N 323622

Samkvæmt bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903 lá hlaðinn garður til norðurs frá austurenda Brydebúðar 085 og sveigði síðan til austurs, við Brydepakkhús 084. Hann endaði við hús 104. Tilgangur hans er óþekktur, mögulega til að varna ágangi fólks og búfænaðar á tún og kálgarða í brekkunni sem er norðar.

Þar sem garðurinn var eru malbikaðar götur, hús og bílastæði.

Engin ummerki um garðinn sjást á yfirborði.

Hættumat: hættu, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1903

SF-205:125 tóft útihús

A 499263 N 323600

Óljós tóft er tæpum 3 m NNA við Hamar 093, í gróinni brekku. Á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903 sést sambyggt hús norðaustan við Hamar og mögulega eru þetta leifar þess. Tóftin var óljós vegna mikil gróðurs þegar skrásetjari var á ferðinni.

Tóftin er í brattri brekku, niður suðurhlíðar Reynisfjalls. Klettur er ofarlega í henni. Svæðið er nú bakgarður aðliggjandi húsa, þar er timbur, runnar, blóm og annar gróður. Blómabeð er m.a. inni í tóftinni. Tóftin er 5,5x3 m að stærð og snýr ANA-VSV. Hún er einföld og grafin inn í brekku til vesturs. Steyptir veggir sjást til austurs og suðvesturs, þeir eru 0,6-2 m á hæð og 0,4 m á breidd. Í steypunni er hægt að greina fimm umför af steypu. Tóftin er opin til suðurs og líklegast er að þar hafi verið timburþil. Tóftin er röskuð og búið að rífa hluta hennar, timburpallur er núna inni í henni.

Útihús SF-205:125, horft til NNV.

Gráu flákarnir sýna steypu en hvíta línan hlaðinn kant.
Mynd: Loftmyndir ehf.

Hættumat: hættu, vegna framkvæmda

Heimildir: Bæjarteikning danskra landmælingamanna 1903

SF-205:126 kantur varnargarður

A 499300 N 323634

Gróinn kantur er 30 m suðvestan við útihús 080, í brekku norðan eða „ofan“ við Brydepakkhús 084.

Gróinn bakgarður Brydebúðar 085 og Brydepakkhúss 084 er á þessu svæði. Svæðið er grasivaxið og í aflíðandi halla til suðurs.

Kanturinn er 12x2 m að lengd og snýr ANA-VSV. Hann sveigir til suðurs í austurenda. Hann er 0,2-0,5 m á hæð og mold sést í honum. Fyrir sunnan hann („innan“) í honum er sléttur stallur. Hann er innan svæðis sem var sléttað norðan við Brydebúð en um það tún er m.a. getið í grein Eiríks E. Sverrissonar. Þarna voru líklega einnig kálgarðar líkt og löng hefð er fyrir á þessu svæði.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Eiríkur E. Sverrisson, 125

SF-205:128 *Félagshúsið* heimild verslun

A 499364 N 323607

Félagshúsið var um 10 m vestan við Heiði 116 og er horfið. Það sést vel á ljósmynd á bls. 40 í 2. bindi af Verslunarsögu Vestur-Skaftafellssýslu og á bls. 182 í fyrra bindi sömu bókar. Þar segir enn fremur í fyrra bindi: „Eyjólfur á Hvoli segir að vísu, að „kaupfélagið“, sem stofnað var 1892, hafi árið 1894 ráðist í að byggja vörugeymsluhús það, er jafnan var kallað „Félagshúsið“. Það stóð upphaflega austan við Bandastein en flutt eftir 1903 og komst árið 1911 í eigu Kaupfélagsins. Það var þó líklega ekki byggt fyrr en 1895.“ Félagshúsið sést á fleiri gömlum myndum af þorpinu. Hús RARIK er fast sunnan við áætlaða staðsetningu Félagshússins.

Gróinn garður með trjám og blómum.

Engin ummerki um húsið sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Kjartan Ólafsson, 1991, 40; Kjartan Ólafsson, 1987, 179,182

Kantur SF-205:126, horft til norðurs.

Sólheimar SF-205:129, horft til NNA.

SF-205:129 *Sólheimar* hús bústaður

A 499385 N 323656

Húsið Sólheimar er byggt árið 1907 og var fyrsta sýslumannssetrið í Vík. Það stendur við Víkurbraut 18. Nánar er fjallað um húsið í Húsakönnun.

Hættumat: engin hætta

SF-205:130 kantur varnargarður

A 499374 N 323664

Varnargarður SF-205:130, horft til NNV.

Norðan við Nausthamar 076 og vestan við útihúsi 131 er hlaðinn kantur. Hér er líklega um vegg af útihúsi eða varnargarð að ræða, smbr. 115. Minjarnar eru 1,5-2,5 m norðan við Nausthamar, innan bakgarðs hússins.

Minjarnar eru neðarlega í brekku, þar eru bakgarðar nærliggjandi húsa með tilheyrandi gróðri og trjám. Kanturinn liggur til vesturs frá útihúsi 131 og sveigir til suðurs, að Nausthamri. Að austan er kanturinn L-laga og afmarkar svæði sem er 3,5x2,5 og snýr norður-suður. Hann er 0,4-1,5 m á hæð og það mótar fyrir vegg syðst, þar sem kanturinn sveigir til vesturs. Í horninu er rabarbari. Kanturinn heldur áfram til vesturs, og er 1,6 m á lengd uns hann hverfur við viðbyggingu Nausthamars. Kanturinn er 0,5 m á hæð og þar glittir í 2-4 umför af grjóthleðslu. Allar

minjarnar eru óljósar vegna gróðurs.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

SF-205:131 tóft útihús

A 499378 N 323664

Útihús er áfast húsi 117 að vestan, það er á milli þess og kants 130. Steyptir veggir bera húsinu einna helst vitni en það er nú nýtt sem sólpallur. Þakið er horfið sem og suðurhlið. Staðsetning og gerð veggja bendir til þess að hér séu um útihús að ræða.

Útihús AF-205:131, horft til norðurs.

Á myndinni er varnargarður SF-205:130 sýndur sem hvít lína. Útihús SF-205:131 er þar fast austur, áfast við hús SF-205:117. Mynd: Loftmyndir ehf.

Útihúsið er raskað og nýtt sem sólpallur.

Útihúsið 3,5x1,7 m að stærð og snýr norður-suður. Veggirnir eru grafnir inn í brekkuna til norðurs og op var til suðurs. Ekki er útilokað að fleiri hólf hafi verið í húsinu. Veggirnir eru 0,6-3 m á hæð, efst í þeim sjást hlaðin umfö. Það er einna greinilegast til vesturs. Veggirnir eru 0,3 m á breidd og steinsteypir.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

SF-205:132 kantur varnargarður

A 499390 N 323669

Kantur sést norðan við Grenihlíð 118 og hús 119. Þetta er varnargarður við húsin, til að varna framskriði úr brekkunni og tilfærslu á húsunum sjálfum. Hann er 1,5-1 m frá húsunum sjálfum. Í grein Eiríks E. Sverrissonar segir: „... byggðu hús á Víkursandi árið 1900 ... Þegar húsin voru nýlega byggð hljóp grastorfa úr bökkunum fyrir ofan og skekkti þau á grunni sem þó var lagað aftur með nokkurri fyrirhöfn.“

Kanturinn er í bakgörðum húsanna, þar er mikill gróður. Tré og gras eru áberandi.

Kanturinn er 30 m langur og liggur ANA-VSV. Hann er mikið raskaður, hér og þar eru skörð í honum vegna t.d. girðinga og göngustíga. Hann er 0,4-0,7 m á hæð og það má sjá 2-4 umföir í honum, Víða sjást lagfæringar í honum, þar er grjótið minna og hleðslur öðruvísi. Einnig hafa steyptar hellur verið notaðar til viðgerða.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Eiríkur E. Sverrisson, 36

Varnargarður SF-205:132, horft til vesturs.

SF-205:133 heimild naust

Í grein Eiríks E. Sverrissonar og birt er í Dynskógum 4 segir um Víkursand: „Sást þar ekkert hús og engin mannvirki eða mannaverk nema einn fiskbátur sem var skorðaður í nausti sínu, að sjá skammt fyrir vestan þar sem nú er sláturhúsið [136].“ Þetta er lýsing á svæðinu sem er innan fyrirhugaðs verndarsvæðisins frá því um 1888. Ekki er vitað hvar naustið var staðsett nákvæmlega eða hvort það sé sýnt á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903. Naustið fær að njóta vafans og talið hér til fornleifa og líklega innan verndarsvæðisins.

Engin ummerki um naustið sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Eiríkur E. Sverrisson, 16

SF-205:134 heimild bústaður

Þar sem sláturhús SS (sjá 136) var staðsett eru þekktar heimildir um hús sem brann árið 1914, hús Jóns Þorsteinssonar. Það sést m.a. á ljósmyndum í grein eftir Jón Thor Haraldsson og á bls. 129 í Dynskógum 4. Áður en húsið brann var verslun Guðlaugs Br. Jónssonar þar til húsa.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Jón Thor Haraldsson, 38-39; Eiríkur E. Sverrisson, 129

SF-205:135 heimild rétt

A 499220 N 323530

Steinsteypt fjárrétt var byggð við vesturhlíð Sláturhús SS 136. Ekki er vitað hvenær það var gert en hún var sambyggð sláturhúsinu að hluta og undir þaki. Sláturhúsið var rífið árið 2000 en mun lengra er síðan réttin var rífin. Tvær ljósmyndir eru varðveittar á prenti sem sýna réttina vel. Önnur þeirra er á bls. 122 í Dynskógum 4 og eldri. Hin ljósmyndin er í bókinni Verslunarsaga Vestur-Skaftafellinga, 2. bindi á bls. 366.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Eiríkur E. Sverrisson, 71, 122; Kjartan Ólafsson, 1991, 366.

SF-205:136 Sláturhús SS heimild

A 499230 N 323537

Sláturhús SS/Kaupfélagssláturhúsið, var í upphafi verslunarhús/íbúðarhús Guðlags Br. Jónssonar. Húsið var rífið árið 2000 en því var lýst í húsakönnun árið 1999 sem gerð var af Götu arkitektapjónustu ehf. Þar kemur fram að húsið var byggt árið 1915 en árið 1921 var því breytt og það stækkað. Sláturhúsið sést vel á ljósmyndum í húsakönnun frá 1999, sem og á ljósmyndum í Dynskógum 1 og 4.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Arinbjörn Vilhjálmsson, 8-9; Eiríkur E. Sverrisson, 71, 122; Kjartan Ólafsson, 1991, 366.

SF-205:137 Þorgeirsbúð heimild sjóbúð

„Allra fyrsti mannabústaður á Víkursandi var sjóbúð ein sem kölluð var Þorgeirsbúð. Var hún byggð um 1890 og stóð undir kletti þeim sem verður næst fyrir ofan íbúðarhús Kjartans Finnbogasonar og var kletturinn austurkampur sjóbúðarinnar ... Í sjóbúð þessari dvöldu hásetar Þorgeirs Magnússonar frá Kvíabóli ... frá Kyndilmessu til loka fáar vertíðir.“ Þarna stendur nú húsið Nausthamar 076 og öll ummerki um sjóbúðina eru horfin af yfirborði.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Eiríkur E. Sverrisson, 16

5. Niðurstöður

Upphaf þéttbýlismyndunar á vestanverðum Víkursandi er hægt að rekja allt til loka 19. aldar þegar verslunartilraunir hófust þar í landi Norður- og Suður-Víkur, um 500 m suðvestan við bæina. Fljótlega voru reist þar verslunarhús og fyrstu íbúarnir fluttu í þorpið árið 1896. En þetta er einmitt svæðið sem skilgreint hefur verið sem fyrirhugað verndarsvæði í byggð, þar sem elsta þéttbýlismyndun þorpsins átti sér stað. Meirihluti húsanna þar eru byggð á milli 1900-1910.⁶ Á Víkursandi var stunduð sjósókn fyrir tíma verslunar, þangað komu menn úr aðliggjandi sveitum til sjóróðra bæði á vetrar- og vorvertíð. Furðulítið er samt vitað um þessa róðra en á seinni hluta 19. aldar og í byrjun þeirrar 20. töldust lendingarskilyrðin þar örlítið betri en víða annars staðar í Mýrdal, í svokölluðum Bás. Það svæði er nokkuð vestar en fyrirhugað verndarsvæði. Um 1850 er vitað að fjögur skip réru frá Vík en um 1900 jókst fjöldinn með auknum íbúafjölda. Mest er vitað um sjö báta sem réru þaðan í upphafi 20. aldar. Um 1950 dettur útgerðin hins vegar niður.⁷ Ekki er vitað hversu mikið af minjum voru á Víkursandi, innan fyrirhugaðs verndarsvæðis, eða til hvers það var nýtt, áður en þorpið reis. Ef tekið er mark á orðum Eiríks E. Sverrissonar frá árinu 1927 voru minjarnar ekki margar. Hann segir: „*Sást þar ekkert hús og engin mannvirki eða mannaverk nema einn fiskbátur sem var skorðaður í nausti [133] sínu, að sjá skammt fyrir vestan þar sem nú er sláturhúsið [sjá 136].*“⁸

Áður en skráningin hófst var vitað um þrjá minjastaði (aðra en hús) sem töldust til fornleifa innan fyrirhugaðs verndarsvæðis. Strax var ljóst að Víkurkaupstað voru ekki gerð skil nema að litlu leyti í fornleifaskránni frá 2004; alls bættust 27 minjastaðir við og nú eru þeir alls 30 talsins. Á svæðinu sem skráð var reyndust vera 57 minjastaðir í heildina, 27 þeirra eru hús sem nánar er fjallað um í Húsakönnun.⁹ Helstu heimildir sem notaðar voru við skráninguna voru bæjarteikning danskra landmælingamanna frá 1903, gamlar ljósmyndir og greinar eftir Eirík E. Sverrisson og Jón Thor Haraldsson sem birtust í Dynskógum 1 og 4.¹⁰ Flestir staðirnir tengjast daglegu lífi Víkurbúa við upphaf þorpsmyndunar, þ.e. eru útihús, íbúðarhús og leiðir.

Eins og fram kom í 2. kafla eru fornleifar skilgreindar sem hvers kyns mannvistarleifar sem eru 100 ára og eldri, í 3. grein laga um menningarminjar (nr. 80, 2012).¹¹ Við skráningu á verndarsvæðum hefur Minjastofnun Íslands þó farið fram á að gengið sé lengra og allar mannvistarleifar skráðar, óháð aldri. Sökum þessa voru að þessu sinni skráðar yngri minjar (sem teljast ekki til fornleifa í laganna skilningi). Jafnframt var reynt eftir fremsta megni að skrá minjar sem eru horfnar, bæði hús og fornleifar. Hér verður gefið stutt yfirlit yfir staðina

6 Eiríkur E. Sverrisson, 1988; 7-130.

7 SB VI, 347-348, 379.

8 Eiríkur E. Sverrisson, 16

9 Húsakönnun, óútgefin. Í allt voru skráð 31 hús, sum voru parhús.

10 Jón Thor Haraldsson, 1982; 13-72; Eiríkur E. Sverrisson, 1988; 7-130.

11 <https://www.althingi.is/lagas/nuna/2012080.html>

en nánari upplýsingar um hvern minjastað er að finna í 4. kafla hér frammar. Ekki er fjallað um uppistandandi hús innan svæðisins, enda verður gerð ítarleg grein fyrir þeim í Húsakönnun.

Minjar tengdar landbúnaði

Margir af fyrstu íbúum Víkur höfðu verið bændur áður og áttu flestir búpening. Sumir hverjir fluttu með sér bústofn til þorpsins og á fyrstu áratugum kaupsinsins var það algengt. Af þeim sökum voru útihús byggð inn á milli íbúðarhúsanna.¹² Samtals voru skráð níu útihús innan fyrirhugaðs verndarsvæðis. Útihús *SF-205:080-081*, *089*, *091-092* og *094* eru öll sýnd á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903. Þau eru öll horfin, ýmist undir vegi, byggingar eða vegna niðurrifs. Þarna eru einnig grónir bakgarðar húsa við norðanverða Víkurbraut og röskuð svæði. Einhver útihúsanna má óljóst sjá á gömlum ljósmyndum. Útihús *SF-205:106* og *125* eru innan og fast austan við kálgarð 099. Bæði útihúsin eru enn undir þaki og þar sést hvernig íbúar nýttu sér landslagið við gerð þeirra, bæði eru þau grafin inn í brekku og opin til suðurs. Útihús *SF-205:131* er norðan við húsið Nausthamar 076. Einu ummerki þess er hár, hlaðinn kantur en líklega var það svipað og útihús 125 að gerð og lögun.

SF-205:099 er kálgarður, vestan við þorpið, en stór hluti hans er utan við fyrirhugað verndarsvæði. Íbúar í Vík nota kálgarðinn enn, þar eru kartöflugarðar og -geymslur. Kálgarðurinn hefur tekið miklum breytingum á liðinni öld, þó má enn sjá einn vegg, neðarlega í brekku innan fyrirhugaðs verndarsvæðis sem líklega er nokkuð gamall. *SF-205:102* og *103* eru kálgarðar sem sýndir eru á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903, norð- og suðaustan við þorpið. Öll ummerki um kálgarð 103 eru horfin, en hann var þar sem Víkurbraut er nú. Kálgarður 102 sést hins vegar að litlum hluta skammt norðar, í brekku ofan við húsin. Á gömlum ljósmyndum af Víkurkaupstað sést vel hvernig hann var nýttur og beð voru innan hans. Ennþá má greina veggi kálgarðsins fyrir ofan áætlaða staðsetningu útihúsa 080 og 081.

SF-205:124 er garðlag eða túngarður sem sýndur er á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903. Hann afmarkaði gróið svæði til norðurs og mögulega tún við útihús 080 - 082. Garðlagið er horfið af yfirborði. *SF-205:126* er garðlag eða kantur sem fannst við skráningu, norðan við Brydepakkhús 084. Staðsetning þess bendir einna helst til þess að um varnargarð eða kálgarð sé að ræða. Á bæjarteikningunni frá 1903 er þarna t.d. ræktað svæði.

Minjar tengdar Víkurkaupstað

Alls eru varðveittir níu minjastaðir sem tengja má við uppbyggingu Víkurkaupstaðar og flestir þeirra eru sýndir á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903. *SF-205:104* var fyrsta íbúðarhúsið sem reist var á Víkursandi, árið 1896 af Einari Hjaltasyni. Húsið var rífið um 1913 og engin ummerki þess eru varðveitt. Leiðir *SF-205:100*, *121*, *122* og *123* eru allar sýndar á bæjarteikningunni. Leið 100 er fyrsta útgáfa af Víkurbraut, þrátt fyrir að nú sé gatan skammt sunnar. Leiðin sést ekki lengur á yfirborði en húsin austarlega innan fyrirhugaðs verndarsvæðis

12 SB IV, 381.

taka mið af legu hennar. Leið 122 lá innan þorpsins, fast vestan við Brydebúð 085 og áfram að húsum þar norðar. Þarna er ennþá gata eða malarborin heimreið að Einarstöðum 111. Leiðir 121 og 123 voru reiðgötur sem sameinuðust þjóðleiðum austan við Víkurá og sjást nú engin merki þeirra innan fyrirhugaðs verndarsvæðis.

Mannvirki *SF-205:077* er sýnt bæjarteikningunni. Það var hringlaga en ekki fundust aðrar heimildir um það. Mannvirkið er horfið og sést ekki á gömlum ljósmyndum af svæðinu. Húsið Heiði 116 er m.a. byggt að hluta til þar sem það stóð sem og gatan Víkurbraut.

Garðlög *SF-205:115, 130-132* eru allt varnargarðar norðan við íbúðarhúsin, austarlega innan fyrirhugaðs verndarsvæðis. Heimildir geta þess að hús á þessum slóðum hafi skriðið til vegna þunga brekkunnar. Óljóst má sjá móta fyrir veggjum útihúsa þar á tveimur stöðum, varnargarðurinn var nýttur við byggingu þeirra.

Minjar um sjósókn

Fáar minjar um sjósókn eru þekktar innan fyrirhugaðs verndarsvæðis á Víkursandi. Naust *SF-205:133* og Þorgeirsbúð *SF-205:137* eru einu minjarnar sem tengjast sjósókn þar með beinum hætti, fyrir utan húsið Hamar 093. Því miður eru báðir staðirnir glataðir. Frásögn Eiríks E. Sverrissonar frá árinu 1888 ber naustinu vitni en hann fjallar ekki um nákvæma staðsetningu þess. Hið sama má segja um Þorgeirsbúð, hún er horfin. Hún var hlaðin við stein á svipuðum slóðum húsið Nausthamar 076 er nú.

Minjar tengdar verslunarstarfsemi

Einungis þrír minjastaðir, fyrir utan uppistandandi hús, bera verslunarstarfsemi í Víkurþorpi vitni. Járnbraut *SF-205:120* er sýnd á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903. Hún lá frá Brydepakkhúsi 084 og Halldórsbúð 093 til sjávar. Járnbrautin var notuð í um 20 ár; legu hennar var breytt eftir þörfum og teinarnir færðir til. Öll ummerki járnbrautarinnar eru horfin af yfirborði.

Félagshúsið *SF-205:128* var upphaflega reist um 1895 nokkuð vestar, utan við fyrirhugað verndarsvæði, en flutt á Víkursand eftir 1903. Félagshúsið var eitt af elstu húsum svæðisins en það var rífið fyrir alllöngu og sjást nú engin ummerki þess. Það sést hins vegar á þónokkrum gömlum ljósmyndum af svæðinu. *SF-205:134* var hús sem brann um 1914. Í kjölfarið var sláturhús *SF-205:136* reist á sama stað og tók það hús miklum breytingum á sínum tíma. Sláturhúsið var rífið árið 2000 sést vel á gömlum myndum. Fjárrétt *SF-205:135* var sambyggð sláturhúsinu til vesturs en rífin mun fyrr.

Stór hluti minjanna er horfinn innan fyrirhugaðs verndarsvæðis. Hér verður aðeins fjallað um minjar aðrar en standandi hús, en 30 slíkar minjar voru sem fyrr segir skráðar. Af þeim eru 70% horfnar, í allt 21 minjastaður, í öllum tilvikum er það vegna framkvæmda eða niðurrifs. Í

níu tilvikum má enn sjá ummerki um minjarnar, eða í 30% tilvika. Stór hluti minjanna tengist upphafi verslunar og þorpsmyndunar á svæðinu enda var lítið sem ekkert þar áður ef marka má skrif Eiríks E. Sverrissonar.

Hættumat var gert fyrir allar fornleifar innan fyrirhugaðs verndarsvæðis. Ákveðið var að meta það sem svo að öll uppistandandi hús teldust ekki í hættu. Hið sama má segja um hús sem voru rifin og minjar sem ekki reyndist unnt að staðsetja. Aðrar minjar töldust allar vera í hættu, vegna framkvæmda. Ekki eru fyrirhugaðar framkvæmdir innan verndarsvæðisins svo vitað sé en í þéttbýli og á athafnasvæðum er sú hætta ævinlega til staðar. Þó að fornminjar sjáist ekki á yfirborði er oftast en ekki hægt að finna leifar þeirra undir sverði og því kunna þær að vera í hættu þó að þær séu ekki lengur sýnilegar.

Fornleifaskráning í þéttbýli verður, eðli málsins samkvæmt oftast nokkuð frábrugðin þeirri skráningu sem gerð er á bújörðum í dreifbýli. Langstærstur hluti minja í þéttbýli er yfirleitt horfinn vegna byggðar og annarra framkvæmda og þar er Víkurkaupstaður engin undantekning, svæðið hefur tekið miklum breytingum á liðinni öld. Mannvistarleifar geta þó enn leynst undir yfirborði og komið í ljós við umrót og því mikilvægt að áætla hvar minjar hafi verið svo að hægt sé að gera ráð fyrir þeim í skipulagi. Auk þess er mikilvægt að skrá minjar í þéttbýli til að skilja hvernig menningarlandslag hefur breyst og þróast í tímans rás. Þetta er einmitt kjarni málsins þegar leggja á mat á ásýnd og verndargildi byggðar, enda skiptir máli að átta sig á því hvert núverandi einkenni hennar eiga rætur að rekja. Svæðið hefur þróast og breyst á liðinni öld en samt sem áður haldið mörgum af sínum helstu sérkennum. Þarna eru t.d. nokkur „Víkurparhús“, þ.e. samstæða tveggja húsa sem voru dæmigerð fyrir byggðamynstrið í Vík¹³ og nokkur útihús, en fyrstu íbúar svæðisins stunduðu flestir búskap samhliða öðrum störfum. Jafnframt nýta íbúar svæðisins enn kálgarða sem m.a. sjást á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá 1903 og glittir í á gömlum ljósmyndum af svæðinu. Aðrar minjar hafa því miður ekki varðveist nema í litlum mæli, eins og algengt er með svæði innan þéttbýlis. Enn má þó sjá greinileg áhrif og margvísleg merki um elstu sögu þorpsins sem vonandi verður ýtt enn frekar undir og reynt að varðveita eftir fremsta megni.

13 Arinbjörn Vilhjálmsson, 1999; 19.

Heimildir

Arinbjörn Vilhjálmsson. 2002. *Húsakönnun Mýrdalshrepps. Fylgirit B. Könnun og mat á húsum 1999-2002*. Slóðin er: <http://www.minjastofnun.is/media/husakannanir/Husakonnun-Gotu-1999.pdf>

DI: 18531976. *Diplomatarium Islandicum eða Íslenzkt fornbréfasafn* IXVI, Kh. og Rv..

Eiríkur E. Sverrisson. 1982. „Víkurkaupþún 1890-1930.“ *Dynskógar 4*. Vík: Arnarfell hf. bls. 7-130.

Jón Johnsen. 1847. *Jarðatal á Íslandi*. Kaupmannahöfn.

Jón Thor Haraldsson. 1982. „Vík í Mýrdal: Myndun þorpsins og þróun.“ *Dynskógar 1*. Vík: Arnarfell hf. bls. 13-72.

Katrín Gunnarsdóttir. 2004. *Fornleifaskráning í Vík í Mýrdal – Norður-Vík/Suður-Vík. Húsakönnun: Könnun og mat á húsum í Vík*. Vík í Mýrdal; Mýrdalshreppur.

Kjartan Ólafsson. 1987. *Verslunarsaga Vestur-Skaftfellinga. Fyrri bindi*. Vík: Arnarfell.

Kjartan Ólafsson. 1991. *Verslunarsaga Vestur-Skaftfellinga. Annað bindi*. Vík: Arnarfell.

Landmælingar Íslands. 2018. *Bæjarteikningar danskra landmælingamanna*. Slóðin er: <http://atlas.lmi.is/kortasja/>

Lög nr. 87 um verndarsvæði í byggð. Slóðin er: <http://www.althingi.is/altext/144/s/1605.html>

Lög nr. 80 um menningarminjar. Slóðin er: <https://www.althingi.is/lagas/nuna/2012080.html>

Mýrdalshreppur. 2018. Sagan. Slóðin er: <http://www.vik.is/Sagan/saga.htm>

Oddgeir Isaksen. 2011. *Menningarminjar í Mýrdalshreppi. Svæðisskráning fornleifa. FS475-11021*. Reykjavík: Fornleifastofnun Íslands.

Skaftafellssýsla: sýslu- og sóknarlýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1873. 1997. Reykjavík; Sögufélag.

Sunnlenskar byggðir IV. Skaftárþing. 1985. Reykjavík; Búnaðarsamband Suðurlands.

Túnakort 1920. Túnakort fyrir Kirkjubæjarhrepp. Þjóðskjalasafn Íslands. Slóðin er: <http://testbirting.manntal.is/default.aspx?leit=SMOzbG11ciBJLUlJIETpcmtqdWLDpmphcmhyZXBwdXIgVmVzdHVyLVNrYWZ0YWZlbGxzc8O9c2xh>

Örnefnaskrá-Vík. Án ártals. Ari Gíslason skráði. Örnefnasafn Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.

Heimildamaður: Ólafur Þórðarson, f. 1937.

Viðauki I: Hnitaskrá í ISN93

Samtala	X	Y
SF-205076	499376.228	323653.905
SF-205077	499366.550	323623.108
SF-205078	499352.709	323642.896
SF-205079	499338.236	323640.629
SF-205080	499337.508	323652.007
SF-205081	499327.477	323647.636
SF-205082	499322.186	323633.727
SF-205083	499349.888	323625.365
SF-205084	499319.807	323593.864
SF-205085	499291.898	323575.260
SF-205086	499264.610	323566.163
SF-205087	499266.623	323554.167
SF-205088	499255.879	323547.988
SF-205089	499241.784	323529.657
SF-205090	499259.976	323580.671
SF-205091	499234.983	323554.533
SF-205092	499255.210	323610.199
SF-205093	499260.697	323587.530
SF-205094	499206.418	323527.503
SF-205095	499283.642	323509.930
SF-205099	499205.765	323548.578
SF-205100	499371.894	323647.376
SF-205102	499326.954	323658.905
SF-205103	499381.711	323638.214
SF-205105	499206.389	323506.844
SF-205106	499216.935	323571.892

SF-205107	499273.415	323521.932
SF-205108	499266.566	323534.475
SF-205109	499254.161	323508.024
SF-205110	499275.194	323558.611
SF-205111	499271.628	323586.091
SF-205112	499247.661	323592.555
SF-205113	499251.201	323570.990
SF-205114	499282.015	323540.635
SF-205115	499348.046	323648.440
SF-205116	499370.899	323617.973
SF-205117	499380.957	323662.965
SF-205118	499398.946	323665.106
SF-205119	499411.136	323670.523
SF-205120	499320.721	323573.358
SF-205121	499339.169	323609.819
SF-205122	499282.029	323573.664
SF-205123	499310.666	323514.647
SF-205124	499324.140	323621.100
SF-205125	499263.786	323600.933
SF-205126	499300.583	323634.496
SF-205128	499364.434	323607.966
SF-205129	499385.676	323656.863
SF-205130	499374.571	323664.856
SF-205131	499378.010	323664.712
SF-205132	499390.854	323669.802
SF-205135	499220.316	323530.230
SF-205136	499230.313	323537.958

